Şark Ulemâsı

Editör / Prof. Dr. İbrahim BAZ

I. Cilt

Şark Ulemâsı

Editör / Prof. Dr. İbrahim BAZ

I. Cilt

Şark Uleması

İlahiyat Yayınları	1464
E-ISBN:	978-625-5523-96-9 (Tk) 978-625-5523-97-6 (1.c)
Editör	Prof. Dr. İbrahim BAZ
Cilt Editörü	Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR
Sekreterya	Arş. Gör. Muhammed ŞAHİN Arş. Gör. Gülizar ARTUÇ
Kapak Fotoğrafı	Kırmızı Medrese/ Cizre
Yayınevi	İlahiyat © Makgrup Medya Pro. Rek. Yay. A.Ş. Fora İş Merkezi, 1354. Cadde No: 138/5, 06378 Ostim/Ankara Tel: (0312) 439 01 69 www.ilahiyatyayin.com editor@ilahiyatyayin.com satis@ilahiyatyayin.com www.instagram.com/ilahiyatyayin Sertifika No: 44396
Yapım	Ajans Düş Pınarı Birlik Mah.467.Sok. No:25/4 Birlik Park Suit Çankaya/ ANKARA Grafik Tasarım: Pınar Coşgun bilgi@duspinari.com www.duspinari.com
Baskı Yılı	2024
Baskı Sayısı	1. Baskı
Baskı	Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

Şark Ulemâsı

I. Cilt

Ön Söz

Hayatı insan üzerinden okumak, anlamı insan aklına somut verilerle yaklaştırdığı için çok yönlü bir kavrayış ve bakış açısı kazandırmaktadır. Belki de kutsal kitaplarda peygamberlerin hayatlarının tekrar tekrar anlatılmasının hikmeti budur. Günümüz kişisel gelişim kitaplarında da başarılı olan insanların hayatlarından günlük olarak pasajlar okunmasının ısrarla tavsiye edilmesi, insanın somut örneklem üzerinden daha kolay öğrendiği ve motivasyon kazandırdığı içindir. Bütün kadim gelenekler insanı insanın gölgesinde yetiştirmiş, bir okulun değil bilen bir insanın yanında görerek öğrenmeyi ve görerek görgü sahibi olmayı esas almıştır. Bu nedenle yalnız somut başarılar konusunda iyi olan insanların değil, iyilik konusunda başarılı olan insanların da hayatlarının yazılması bir kültür haline gelmiştir. Bu doğrultuda hemen her medeniyetin kendi insan kaynaklarını tanıtan ve sonraki kuşaklara örnek hayatlarını aktaran eserler yazılmıştır.

İslam kültüründe ilim, âlimler sayesinde salt bir bilgi olmaktan ve kitaplar arasında kalmaktan çıkarak, yaşanan ve hayatı şekillendiren bir boyuta ulaşmıştır. Bu yönüyle âlimler, ilmin canlı kitapları ve taşıyıcısıdır. İlimle âlim arasındaki münasebet, vahiyle peygamberler arasındaki münasebete benzemektedir. Her peygamber Allah'ın kendisine vahyettiği ilmi, en başta kendi hayatı olmak üzere, insanla buluşturur, hayatın her ânına ve alanına tatbik etmeye çalışır. Gerçek âlimler de ilimle ameli ayrılmaz bir bütün olarak görür, öğrendiklerini öncelikle kendi hayatlarında tatbik eder ve ardından başkalarına tebliğ eder. Bu yöntem sayesinde âlimler, takipçisi oldukları peygamberler gibi, ilmi insana ulaştırmadaki en kısa yol olan yaşayarak anlatma ve öğretme vazifesini icra ederler.

Bir ilim aktarıcısı olarak kitap ile âlim arasındaki en temel fark da bu yaşamada ortaya çıkmaktadır. Hz. Peygamberin namaz ibadetini işaret ederek "Benden gördüğünüz gibi kılınız" ifadesi, bu bilgi aktarım yönteminin en açık örneklerinden biridir. İşte bu nedenle

Peygamberlerin ve onların takipçisi olan âlimlerin hayatlarını bilmek bir yönüyle ilmi pratik boyutta kısa yoldan öğrenmektir. Âlimlerin hayatlarını kayıt altına almak ve sonraki nesillere aktarmak ise ilim ehli için bir sorumluluk ve zorunluluktur. Çünkü İslam tarihinde birçok âlimin hayatı hakkında kayıt tutulmadığı için, ilim serüvenleri ve ilmi birikimleri günümüze kadar ulaşmamıştır. Benzer kaderi kitaplar da yaşamıştır. Örneğin Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında ve Cumhuriyetin ilk dönemlerinde gerçekleşen savaşlar, göçler ve sürgünler gibi nedenlerle çok sayıda âlim ve arif hayatını kaybetmiş veya unutulup gitmiştir. Bunların hayatları hakkında da maalesef elimizde yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır.

Elinizdeki bu eserin ortaya çıkış gayesi, yukarda ifade edilen örnekler gibi tarihin bilinmezler sokağına yeni isimlerin ve eserlerin girerek o çıkmaz sokakta kaybolmasına engel olmak için küçük bir adım atmaktır.

Bendeniz de Şırnak'a geldiğim yıllarda şiir üzerine yaptığımız bir sohbet esnasında bir arkadaşımın Kürtçe telaffuzuyla "Melayê Cizirî'yi biliyor musunuz?" sorusuna bilmediğimi söylemiştim. Ancak onun şöhretinden bahsedince, bildiğim telaffuzuyla "Molla Ahmet Cezerî mi?" diye sormuş ve "evet" cevabını almıştım. Bunun üzerine hayatını ve şiirlerini okumak istediğimde hayatı hakkında net bir bilginin ve hatta doğum ve ölüm tarihinin dahi tam olarak bilinmediğini fark etmiştim. Bu olay, bölgede görev yaptığım sürece, tespit edebildiğim kadarıyla biyografi yazmam konusunda bir karar almama sebep olmuştu. Ayrıca, Osmanlı'nın son döneminde Bursalı Mehmed Tahir Efendi'nin kalem aldığı biyografi eseri olan Osmanlı Müelliflerinde bu bölgeden Molla Halil Siirdî haricinde kimsenin yer almamış olması da bu kararımı teyit etmeme vesile olmuştu.

Daha sonraki yıllarda ziyaret ettiğim medreselerde, dergahlarda veya katıldığım sempozyum ve panellerde dinlediklerim bu fikrimi daha da güçlendirdi ve yıllar içerisinde tespit edebildiğim kadarıyla biyografi yazmaya başladım. Böylece onlarca biyografi ortaya çıkmasına rağmen, yeni görüşmelerim ve tespitlerim bu çalışmayı bitirmenin imkansızlığını ortaya koydu. Bunun üzerine bir hazırlık

yaparak çalışmayı editoryal bir boyuta taşımanın daha doğru verilere ulaşmak ve daha kısa sürede tamamlamak açısından faydalı olacağı kanaatine vardım. Çünkü özellikle medrese geleneğini sürdüren ailelerden birçok kişi bölge üniversitelerinde akademisyen olarak çalışmaya başlamış ve bireysel olarak ulaşmamın imkânsız olduğu bilgi, belde ve eserlere onların ulaşması daha kolay olacaktı. Bu gerekçelerle kendi yazdığım maddeleri geri çekerek Şırnak Üniversitesinde görev yapan Ahmed Özdemir, Nurullah Agitoğlu ve Ruhullah Öz'ü davet ederek proje hakkında bilgi verip kendilerinin bu çalışmada cilt editörü olarak görev almasını teklif ettim ve onlarda sağ olsunlar kabul ettiler.

Bunun üzerine bir site kurularak ve bölge üniversitelerine yazı gönderilerek konu hakkında bilgi verildi. Bu doğrultuda araştırmacıların tespit ettikleri isimleri teklif etmeleri istendi. Süreç içerisinde 700 civarında isimden oluşan bir liste hazırlandı ve oldukça emek yoğun bir çalışma yapılarak bu isimler netleştirilmeye çalışıldı. İsimlerin belirlenme sürecinde, belli bir standart oluşturulmuş ve örnek madde yazılarak yazarlarla paylaşmış olmasına rağmen, bölgede kullanılan unvanların ve nisbelerin farklılığı isimleri bir standart haline getirmek zaman aldı. Örneğin Molla, Mela, Mele, Melâyi gibi yazımlar yanında yine ismin öncesinde kullanılan Şeyh, Seyda ve Seyyid gibi unvanlar; soy isim yerine kişinin şöhret olduğu köy, şehir veya aile nisbelerinin kullanılması bu zorluğu daha da artırdı. Çünkü bazı isimlerin önünde "Şeyh Seyda Seyyid Mela ...." şeklinde dört unvanla gelen maddeler oldu. Bu nedenle bütün ön unvanları başlık kısmından kaldırarak yalnızca isim, soy isim veya tanındığı nisbesi ile yazılmasının daha doğru olacağına karar verildi. Zira telaffuza dayalı isimlendirmeler nedeniyle bazen bir ismin dört beş farklı kişi tarafından yazılmak üzere teklif edildiği ve her birinin farklı şekilde isimlendirdiği görüldü. Bunların uzun süren tespit çalışmaları sonucunda yazarlara teklifler yapıldı ve yazım işlemleri başladı. Ancak eserde kullanılacak dil tercihleri, eserin ismiyle ilgili tercihler, bazı maddelerin politik alana girmesi gerekçesiyle editoryal süreçte kabul edilmemesi üzerine yazarın diğer maddelerini de geri çekmesi gibi onlarca farklı sebeplerle bir kısım yazarlar yazmaktan vazgeçti. Bu isimlerin yerine yeni yazarlar tespit edildi.

Bir kısım yazarlar ise sağlık veya diğer akademik çalışmaları gibi bireysel süreçleri nedeniyle çalışmalarını hiç gönderemedi. Bazı maddelerle ilgili ise hayatı yazılacak kimselerden izin alınamadığı için şimdilik bu eserde yer alamadı. Bütün bunlara ilave olarak gerek editoryal süreçlerdeki gecikmeler gerekse iki farklı yayınevinin eserin basımı konusunda talepte bulunmasına rağmen değişen şartlar nedeniyle vazgeçmeleri sebebiyle çalışmanın tamamlanması oldukça uzun sürdü.

Bu çalışma esasında bittiği zaman da bitmeyecek bir çalışmadır. Çünkü çalışmanın mekânsal kapsamı Anadolu'nun doğusu ve güneydoğusu, Suriye'nin ve Irak'ın kuzeyi ile İran'ın batısını, zamansal kapsamı ise ağırlıklı olarak son üç yüz yılı içermektedir. Bununla birlikte daha önce yaşamış olan bazı kişilerin hayatlarına da yer verildi. Ayrıca Hüseyin Vassaf Efendi'nin Sefine-i Evliyâ eserinde yaptığı gibi, henüz yaşayan ve belli bir yaşa ulaşmış kimselerin hayatlarına da çalışmada yer verildi. Eserin politik boyutta yanlış anlaşılmalara ve negatif bir hafıza oluşturmasına sebep olmamak amacıyla gönderilen bazı yazılara akademik olarak saygı duyulmasına rağmen eserin genel konsepti nedeniyle kabul edilmedi.

Eserin isminin Anadolu'nun doğusunu ifade etmesi yönüyle Şark Uleması olmasına karar verildi. Eserin hazırlanmasındaki temel gaye, biyografi yazım kültürünün yok denecek kadar az olduğu bölgede, bir örneklik oluşturarak bu kültürün yaygınlaşmasına öncülük etmektir. Ayrıca tespit edilebildiği kadarıyla biyografileri kayıt altına almak, sonraki hazırlanacak muhtemel eserler için kaynaklık teşkil etmek ve özellikle çoğu yazma halde bulunan eserlerin dökümünün yapılmasına vesile olmaktır. Bu çalışmanın, bölgedeki ilmi geleneğin nasıl yürütüldüğü, okutulan kitapların neler olduğu, ilmi seviyenin ne düzeyde olduğu ve kaleme alınan eserlerin hangi alanlarla ilgili olduğu konularında da bir ön bilgi vermesi hedeflenmiştir.

Eserin bu hale gelmesinde emeği geçen başta bütün yazarlara, değerli çalışma arkadaşlarım ve cilt editörleri Doç. Dr. Ahmed Özdemir, Prof. Dr. Nurullah Agitoğlu, Doç. Dr. Ruhullah Öz, Dr. Tayyip

Durceylan ve Arş. Gör. Muhammed Şahin ile sekreterya zahmetine katlanan Arş. Gör. Gülizar Artuç, çalışmanın başlangıç sürecinde teknik destek veren Cemile Cansel, Ünal Demirelli, Bora Bekir Yücelen, Ramazan Kalay, Edanur Aksakallı ve destek olan tüm dostlara gönülden şükranlarımı sunarım. Ayrıca eseri yayınlayan İlahiyat Yayınları adına kadim dost Sayın Veli Aknar Bey'e ve tanışmaktan onur duyduğum kıymetli Pınar Coşgun ve B. Kenan Coşgun'a eserin dizgisindeki özverileri ve sabırları nedeniyle müteşekkirim.

Prof. Dr. İbrahim BAZ
Editör

İçindekiler

Şark Ulemâsı

5 | Ön Söz

19 | Abbas eş-Şuşari el-Bastokî (ö. / 1917) Şeyh-Erzurum
Nesrullah BALAT

23 | Abbas Kalay (Kileybînî) (1941-2014) Seyda-Şırnak
İdris KALAY

26 | Abdulalim el-Firsâfî (1855 – 1922) Seyda-Siirt
Safiye Tuğba BEYCA

31 | Abdulalim Karaalp (1930-2020) Seyda/Şeyh – Van
Mehmet Selim AYDAY

36 | Abdulbârî Filiz el-Kavâşî (1932-1995) Nakşibendi Şeyhi-Van
Rıdvan KALAÇ

41 | Abdulfettâh Yazıcı / Seydâ-yi Hacî (1892-1975) Seydâ-Diyarbakır
Nihat TARI

49 | Abdulgani el- Haznevî (1950-…) Şeyh, Hazne/Suriye
Mustafa AKTAN

54 | Abdulhâdi Araşkî (1926-2000) Seyda-Diyarbakır
Cüneyt MARAL

60 | Abdulhadi Bilgin el-Comânî (1913-2001) Seyda-Siirt
Ekrem UYSAL

74 | Abdulhakim Arvasi 1960-1943 Şeyh-Van/İstanbul
İbrahim BAZ

87 | Abdulhalim Hâmidî (1841-1912) Nakşibendî Şeyhi-Mardin
İbrahim BÜYÜK

95 | Abdulhalim-i Mellekendî (1955- …) Seyda- Muş
İrşad Sami YUCA

99 | Abdulkadir El-Hırrînî (1915-2001) Nakşibendi Şeyhi/Seyda-Mardin
Mehmet BAĞIŞ

106 | Abdulkadir Kânikeveyî (1863-1919) Seyda-Halepçe/Irak
Abdulcebbar KAVAK

110 | Abdulkadir Septioğlu (1895-1956) Nakşîbendî Şeyhi - Elazığ
Serdar KARABULUT

115 | Abdulkadir Türker (1941-2021) Seyda-Erzurum
Abdulkerim ÇELENK

118 | Abdulkahhâr Zokaydî (1844-1906) Şeyh, Kurtalan/Siirt
M. Macit SEVGİLİ

130 | Abdulkerim Bârınî (1922-1997) Seyda-Diyarbakır
Mahsum ASLAN

134 | Abdulkerim Memkî el- Bastokî (Güvercin) (1930 / 2010) Şeyh/ Seyda-Erzurum
Nesrullah BALAT

140 | Abdullah Aksoy Elhelêlî (1959-) Seyda-Mardin
Muhammed Mehdi AKSOY

148 | Abdullah Altındal et-Tapavangî (ö. 2008) Şeyh/ Bitlis-Ahlat
Mehmet Selim AYDAY

152 | Abdullah Aydın el-Babnirî (1939-…) Seyda-Batman
Mehmet TURAN

163 | Abdullah el-Beytûşî (1728 – 1806) Müellif ve Müderris Süleymaniye/Irak
Abdulhadi TİMURTAŞ

178 | Abdullah Dalar el-Bingolî (1923-2002) Seyda- Bingöl
Abdullah BEDEVA

185 | Abdullah Danış ed-Derşevî (1944-……) Seyda- Şırnak/ Kumçatı
Muhammed TUNCER

193 | Abdullah Deniz (1922-2009) Şeyh/ Seyda- Muş
Abdulcebbar KAVAK

198 | Abdullah ed-Derşevî (1891-1943) Şeyh/Seyda- Cizre
İbrahim BAZ

201 | Abdullah Dündar el-Kotâlî el-Mûşî (Karaköyî) (1932-2014) Seyda-Muş
Mazhar DEDE

207 | Abdullah el-Meydinî (1892-1977) Şeyh-Cizre
Kayhan BAYRAM

211 | Abdullah Firfêlî (1907-1995) Seyda-Şırnak
Abdulbaki DENİZ

221 | Abdullah Geylânîzâde (1892-1967) Şeyh-Urumiye
Mehmet Saki ÇAKIR

228 | Abdullah Hırpânî (1746-1838) Seyda-Süleymaniye/Irak
Abdulcebbar KAVAK

232 | Abdullah Kaplan (1951-..) Seyda-Şırnak
Şehmus ÜLKER

238 | Abdullah Kartminî (el-Müderris) (1924-2011) Şeyh-Suriye/Haseke
Ahmet AZ

241 | Abdullah Koğî (1896-1985) Seyda-Diyarbakır
Mahsum ASLAN

250 | Abdullah Melekanî (ö. 1877) Şeyh-Bingöl
Mehmet Şirin AYİŞ

257 | Abdullah Sevinik (1899-2005) Şeyh- Şırnak
İbrahim GÜNEŞ

260 | Abdullah Şemdinî (ö. 1235/1819-20) Şeyh-Şemdinli/Hakkari
Mehmet Saki ÇAKIR

266 | Abdullah Taylan el-Farukî (1965-...) Şeyh-Muş / Kahramanmaraş
Abdurrahim TAYLAN

271 | Abdullah-ı Dibo (1927-2008) Seyda-Van
Mehmet Salih ARI

277 | Abdullah-i Bastokî el-Dedeörenî (1910 / 1993) Şeyh/ Erzurum
Nesrullah BALAT

283 | Abdullatif Lutfî Harputî Efendi (1842-1916) Seyda, Elazığ-Harput
Bahir SELÇUK

288 | Abdulmecit Alkış el-Gundikî (1949-2019) Seyda- Şırnak
Gülizar ARTUÇ

296 | Abdulvahhab ed-Derizbinî (1912-1967) Seyda-Midyat
İbrahim Halil ŞİMŞEK

304 | Abdulvehhâb Hırbıtılheccî (1900-1963) Seyda-Mardin
Abdulvehap ERİN

314 | Abdulvehhab Tibyâtî (1935-2002) Seyda- Kızıltepe/ Mardin
Halil AKÇAY

320 | Abdurrahîm Mevlevî 1806-1883) Şeyh/Şair-Süleymaniye/Irak
Abdulcebbar KAVAK

326 | Abdurrahim Reyhan el-Erzincanî (1930-1998) Şeyh-Erzincan
İbrahim BEYHAN

337 | Abdurrahim Zapsu (1890-1958) Seyda/Van
Hayrullah ENGİN

350 | Abdurrahim-i Çokreşî (Sami) (1928/ 2006) Şeyh- Erzurum
Nesrullah BALAT

355 | Abdurrahman Alkış el-Cûdî (1943-2020) Şeyh/Seyda-Şırnak
Abdurrahim ALKIŞ

365 | Abdurrahman Altındal (1948- …) Şeyh– Bitlis
Mehmet Selim AYDAY

368 | Abdurrahman el-Botî el-Cezerî (1930-2020) Seyda-Şırnak
İdris AKSOY

379 | Abdurrahman Erzen (1931-1986) Seyda-Cizre
Kayhan BAYRAM

389 | Abdurrahman Gündüz eş-Sâvirî (1899-1974) Seyda-Siirt
Muhammed Muhdi GÜNDÜZ

395 | Abdurrahman Karakoyî (1925- 2020) Seyda-Muş
Mazhar DÜNDAR

401 | Abdurrahman Sakar (Âyşu) (1877-1964) Seyda-Bitlis
Mehmet YAKIŞIK

404 | Abdurrahman-i Çokreşî (1875/ 1929) Şeyh-Erzurum
Nesrullah BALAT

408 | Abdurrahman-i Mellekendî (1791-1873) Seyda- Bitlis
İrşad Sami YUCA

416 | Abdurrahman-i Pilûrî (1929-2016) Seyda-Muş
Gülistan ÇOBAN EMİNOĞLU

419 | Abdülaziz Abrî (?-1914) Nakşibendî Şeyhi- Muş
Abdulcebbar KAVAK

424 | Abdülaziz Aygün el-Ğursî (1939-2007) Seyda – Mardin
Ali EKİNCİ

427 | Abdülaziz Bilgin (1917-1974) Seyda-Siirt
Yusuf EŞİT

431 | Abdülaziz Döner el-Galebî el-Guevî (1921-2003) Seyda - Bingöl
Mustafa AGÂH

442 | Abdülaziz Kutluay (1950-2020) Şanlıurfa
Cuma KARAN

455 | Abdülbaki Sayır (1920-2013) Nakşibendî Şeyhi /Müderris-Ağrı
Abdulcebbar KAVAK

461 | Abdülbari Polat (1923-2019) Seyda-Ağrı
Muhammed ASLAN

476 | Abdülferit Hasbî el Hüseynî (1837-1900) Seyda- Siirt
Sedat AKAY

479 | Abdülhamid Ayaz (1950-…) Seyda-Bitlis
Ekrem UYSAL

481 | Abdülhamid Sağnisî (1870-1955) Seyda-Hınıs
Muhittin ÖZDEMİR

487 | Abdülhamid Şâhî (Şâxî) (ö. 2003) Seyda -Şırnak
Ahmet ÖZDEMİR

492 | Abdülkadir Badıllı (1936-2014) Araştırmacı-Yazar-Şanlıurfa
Abdulvahap YILDIZ

507 | Abdülkadir Hezânî (1835-1908) Şeyh-Lice
Mehmet Saki ÇAKIR

513 | Abdülkâdir Muhyiddin Erbilî (1806-1898) Şeyh-Urfa
Ali TENİK

524 | Abdülkerim Berzencî (ö.-1798) Seyda-Süleymaniye/Irak
Abdulcebbar KAVAK

528 | Abdülkerim Çevik Norşinî (1970-2020) Şeyh/Seyda-Norşin
M. Macit Sevgili

537 | Abdülkerim el-Ispairtî (el-Çürünanî) (ö.-1909) Seyda-Hizan
Muhammed İkbal SÖNMEZ

542 | Abdülkerîm Müderris (1905-2005) Seyda-Süleymaniye
Mehmet Zeki DOĞAN

550 | Abdülkerim Özervarlı (1932-2015) Seyda-Cizre
Esra Ciru ORUÇ - Muhammed Cihat ORUÇ

556 | Abdulkerim Tanrıkulu el-Arapkendî (1970 - …) Müderris-Batman
Mehmet Bahattin ALPHAN

Abdülkerîm Müderris (1905-2005) Seyda-Süleymaniye

Mehmet Zeki DOĞAN*

1. Hayatı

1905 yılında Süleymaniye'nin Hûrmâl nahiyesine bağlı Tekye köyünde dünyaya geldi. Babasının adı Muhammed b. Mustafâ b. Süleymân b. Fettâh b. Muhammed'dir. Annesinin adı ise Hanım'dır. Hevzikâdî aşiretine mensup olan el-Müderris, Kur'ân eğitimini ve ilk dinî kitapları babasından aldı. Küçük yaşta iken babası vefat edince annesinin ve bazı akrabalarının yardımıyla 1915 yılında kendi köyünde ve çevre köylerdeki medreselerde sarf ve nahif ilmine başladı. Daha sonra Süleymaniye'deki Melkendî Mescidi ve Sırşıkam'da bulunan Molla Muhammed Emîn el-Bâlîkedrî Mescidi'nde tahsiline devam etti. Süleymaniye'de şiddetli kıtlık başlayınca buradan da ayrılmak zorunda kalan el-Müderris, bir süre Berzence'de ve Ebû Ubeyde'de kaldı. Ardından Hevrâmân'da bulunan Durot teknesine bağlı Hânikâh Medresesi'nde tahsiline devem etti. Şeyh Alâuddîn b. 'Ömer ed-Diyâuddîn'in idaresinde bulunan bu medresede nahiv, mantık, fıkıh, edebiyat ve astronomi gibi ilimleri tahsil ederek ilmi olarak yüksek bir seviyeye ulaştı.

* Dr., mehmetzekidogan@hotmail.com, İpekyolu İlçe Müftülü, VAN

Kendisine maddî ve manevî birçok yönde yardımcı olan Şeyh Alâuddîn Hevrâmân'dan ayrılıp Beyâre Teknesi'ne gidince onu da yanına çağırdı. el-Müderris de hocasın tavsiyesi üzerine 1920'de Beyâre'ye gitti ve orada bulunan Ebû Ubeyd Medresesi'nde tahsilini sürdü. Bu medresede Molla Muhammed Se'îd el-Ubeydî'den mantık ilmine dair dersler aldı. el-Müderris Beyâre'de bir süre kaldıktan sonra Bâlek Medresesi'nde müderrislik yapan Molla Mahmûd-i Bâlekî'nin yanına gitti ve ondan da mantık, akâid, ferâiz ve belâğat derslerini aldı.

el-Müderris, hocası Şeyh 'Alâuddîn'in tavsiyesi üzerine tekrar Beyâre'ye döndü ve o sırada Beyâre Medresesi'nde görev yapan Ahmed-i Reş'ten belâğat ve akâid ilimlerine dair kitaplar okudu. Ahmed-i Reş'in Gelâle'ye yerleşmesiyle Süleymaniye'ye tekrar geri dönen el-Müderris, Şeyh Ömer İbnü'l-Karadâği'nin Mevlânâ Hâlid Teknesi'ndeki tahsiline devam etti. el-Müderris, bu tekkede kaldığı sırada hocasından çeşitli ilimlere dair kitapları bitirdikten sonra tahkik, tenkit, haşiye gibi konularda ilmî araştırmalar yaptı, ufku açıldı ve meselelere bakış açısı değişti. el-Müderris, İbnü'l-Karadâği'den tefsir hadis, siyer, fıkıh, usûl-i fıkıh, nahiv, belâğat, mantık, geometri, astronomi ve kelâm gibi ilimlerde yüksek bir seviyeye geldikten sonra 1925'te İbnü'l-Karadâği'den icâzet aldı.

2. Tedris Faaliyetleri ve Talebeleri

Abdülkerîm Müderris, icâzet aldıktan sonra Halepçe'nin Nergizçar köyünde fahri müderris ve imam hatip olarak göreve başladı. Bu köyde göreve başladıktan kısa bir süre sonra etrafında geniş bir öğrenci halkasını toplayabildi. el-Müderris 1930 yılına kadar bu köyde ders vermeye devam etti ve ardından Beyâre'de bulunan Hânikâh Medresesi'nde müderris olarak göreve başladı. Kendisi de bu medresenin zengin kütüphanesinden ve hocasını ziyaret eden ilim adamlarından istifade etti ve bu medresede 1928-1952 yılları arasında müderrislik yaptı. Beyâre'den sonra daha önce öğrenci olduğu Süleymaniye'nin Melekindî mahallesinde bulunan Hacı Cân Mescidi'nde, Kerkük'teki Hacı Cemîl et-Tâlibânî Tekkesi'inde ve Bağdat'taki Şey Abdulkâdir Geylânî Medresesi'nde müderrislik görevini sürdürdü. Söz konusu medreselerde uzun süre müderrislik yaptığı için kendisine el-Müder-

ris lakabı verildi. Ayrıca Beyâre'de öğrencilik ve uzun süre müderrislik yaptığı için Abdülkerîm-i Beyâre ve Abdülkerîm eş-Şehrazûrî olarak da bilinir.

Abdülkerîm Müderris, hayatı boyunca yerli ve yabancı yüzlerce öğrenci yetiştirdi ve yaklaşık elli kişiye icâzet verdi. İcâzet verdiği öğrencileri arasında Muhammed Alî el-Karadâğî, Şeyh Afîfüddîn Geylânî, Muhammed Zâhid Ziyâî, Râfi' Tâhâ er-Rifâî, Muhammed Emîn Kelâşî, Abdülmecîd Muvahhid Nâdirî, Abdüddâim Hevrâmânî, Alî b. Cemîl et-Tâlibânî Şeyh Abdülkâdir el-'Ânî ve Hâşim Cemîl gibi ünlü birçok âlim bulunmaktadır.

Abdülkerîm Müderris, müderrislik ve imamlık dışında Bağdat Müftülüğü, Irak Din Âlimleri Başkanlığı, Irak Bilimsel Akademi, Şam Arap Dil Akademi ve Ürdün Arap Dil Akademi üyelikleri gibi birçok görevi yaptı. Ayrıca el-Müderris, fetvalarında daima Allah'ın rızasını gözetmiş ve hakkı haykırmaktan da çekinmedi. Nitekim I. ile II. Dünya, Irak-İran, Irak-Kuveyt Savaşları'nın yaşandığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgal ettiği bir dönemde yaşamasına rağmen şahit olduğu bu savaşlara karşı sesiz kalmadı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak işgal güçlerine karşı fetva vererek herkesin savaşması gerektiğini söyledi. Hayırlı ve bereketli yüz yılı aşkın uzun bir ömür geçiren el-Müderris, 29 Ağustos 2005 tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve Abdulkâdir Geylânî Aile Mezarlığı'na defnedildi.

3. Tarikatı ve İrşad Faaliyetleri

Abdülkerîm Müderris'in ilmî kişiliği yanında Nakşibendî ile Kâdirî tarikatlarına müntesip olması ve bölgenin meşhur meşâyihi hakkında kitaplar yazması sebebiyle bu çevrelerde de kendisine büyük saygı duyuluyordu. Özellikle son on beş yılını Şeyh Abdukâdir Geylanî Tekkesi'nde geçirmesi ve tasavvuf ile ilgili yazdığı çalışmaları onun bu alana ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Nitekim el-Müderris, *İsnâdü'l-A'lâm ilâ Hazreti Seyyidi'l-Enâm* adlı eserinde evliya, mürşidin şartları, mürit, zikir, tarikat isnatları ve silsileleri gibi konuları ele almaktadır. *Yâdê Merdân* adlı kitabında da Hâlid el-Bağdâdî'nin, Osman Sirâceddin et-Tavîlî'nin ve Hevrâmân Nakşî şeyhlerinin hayatlarına

yer vermektedir. *Kerâmâtî Hadrat Diyauddîn Kuddise Sirruhu* adlı kitabında ise hocası Şeyh 'Alâuddîn'in kerametlerine dikkat çekmektedir.

4. Eserleri

Abdülkerîm Müderris, ilmî çalışmalarıyla İslâm dünyasında en çok çalışması olan çağdaş âlimler arasında yer almaktadır. Nitekim onun tefsir, hadis, fıkıh, akâid, mantık, tasavvuf, siyer, tecvit, sarf, nahiv, Kürt tarihi ve edebiyatla ilgili Arapça, Farsça ve Kürtçe dillerinde telif ettiği yüze yakın çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmaların çoğu basılmıştır. Çalışmamızın sınırını aşmamak için el-Müderris'in telif ettiği bazı kitaplarının isimlerini sıralamakla yetineceğiz.

1. Arapça Eserleri:

- *Mevâhibu'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân.*
- *Resâ'ilü'l-'İrfân fi's-sarf ve'n-Nahv ve'l-vaz' ve'l-Beyân.*
- *Cevâhirü'l-Fetâvâ: Hayrü'z-Zâd fi'l-İrşâd.*
- *el-Vesîle fî Şerhi'l-Fazîle.*
- *el-Mevâhibü'l-Hamîde fî Halli'l-Ferîde.*
- *Resâ'ilü'r-Rahme fi'l-Mantık ve'l-Hikme.*
- *'Ulemâ'ünâ fî Hidmeti'l-'İlm ve'd-Dîn.*
- *Cevâhirü'l-kelâm fî 'Akâîdi ehli'l-İslâm.*
- *Hülâsatu Cevâhirü'l-kelâm.*
- *el-Verdetü'l-'Anberiyye fî Sîreti Hayri'l-Beriyye.*
- *İsnâdü'l-A'lâm ilâ Hazreti Seyyidi'l-Enâm.*
- *Nûrü'l-İslâm.*
- *el-Envârü'l-Kudsiyye fi'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye.*
- *Safvetü'l-le'Âlî min Müstasfe'l-İmâm el-Ğazzâlî.*
- *Nûrü'l-Îmân fî Beyâni İt'tikâdi'l-Müslimîn.*
- *İ'lâm bi'l-Ğayb ve İlhâm Bilâ Reyb.*
- *el-Kasîdetü'l-Verdiyye fî Sîreti Hayri'l-Beriyye.*
- *İrşâdü'l-Enâm ilâ Erkâni'l-İslâm.*

- *İrşâdü'n-Nâsiki ile'l-Menâsiki.*
- *el-Ferâidu'l-Cedîde.*

2. Kürtçe Eserleri:

- *'Akîdeyê Mardıyyê.*
- *'Akîdeyê Merzıyye.*
- *Âvê Hayât.*
- *Bahçayê Gülân.*
- *Bârânê rahmet.*
- *Behâr u Gülzâr.*
- *Behâristânê Mevlânê Câmî.*
- *Binâhayê Bahteverî.*
- *Binemâleyê Zânyârân.*
- *Çil Çerâyê İslâm.*
- *Dânişmendân-ı Kürd der Hidmet-i 'İlm u Dîn.*
- *Dîvânê Mahvî.*
- *Dîvânê Mevlevî.*
- *Dîvânê Nâlî.*
- *Dû Rişte.*
- *Esâsê Saadetê.*
- *Hacnâme.*
- *Hulâsa-i Tefsîrê Nâmî.*
- *İkbâlnâme.*
- *İmânu İslâm.*
- *Kerâmâtî Hadrat Diyauddîn Kuddise Sirruhu.*
- *Kome le Şi'rê Fakî Kâdirê Hemevend.*
- *Lipaynâî Peygambêrê.*
- *Mektûbâtê Kâk Ahmedê Şeyh.*
- *Mevlûdnâme u Mi'râcnâme.*
- *Munâcât.*

- *Nâmeyê Behtiyâr.*
- *Nâmeyê Bûdâr.*
- *Nâmeyê Huşyâr.*
- *Nâmeyê Pîrûzê.*
- *Nûr u Necât.*
- *Nûrê Kur'ân.*
- *Nûrê İslâm.*
- *Nûrê Sabâh.*
- *Peydâyê Merdân.*
- *Rêgâyê Bihişt.*
- *Rêgâyê Peyğamberê*
- *Rêkey Rehber le 'İlmê Usûlî.*
- *Serçâveyê Âyîn*
- *Şerhê Tasrîfê Zencânî.*
- *Şerî'atê İslâm.*
- *Tasrîfê Zencânî.*
- *Tefsîrê Nâmî bo Kur'ânê Pîroz.*
- *Vetârîyê Âyînî Bû-Rûjânîheynî.*
- *Yâdê Merdân.*
- *Vefâtnâmê.*

3. Farsça Eserleri:

- *Fevâ'idü'l-Fevâ'ih.*
- *Risâle-i Şimşîrkârî Ber Firak-ı Nesîm-Restgârî Der Redd-i Kesânî ki Taklîd ve İctihâd râ İnkâr mî Nemâyend.*

Kaynakça

Berîfekânî, ʻAbid Hasen Cemîl, "eş-Şeyh ʻAbdülkerîm el-Müderris ve Cuhûduhu'l-ʻİlmiyye*" Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler Sempozyumu*, ed. İsmail Narin. 2/547-562, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013.

Doğan, Mehmet Zeki, "Abdülkerîm Müderris'in Mevâhibu'r-Rahmân Fî Tefsîri'l-Kur'ân Adlı Tefsiri ve Müteşâbih Âyetlere Yaklaşımı." *Tokat İlmiyat Dergisi,*(Hakem süreci devam ediyor, hakem süreç bitince sayı ve sayfa numarasının yazılmış halini sizlere bildireceğim.), 2021.

İbn ʻAbdurrahmân, ʻAhmed, *Menhecu'ş-Şeyh ʻAbdülkerîm el-Müderris fi Tefsîrihi Mevâhibu'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân,* Umman: Câmiʻatü'l-ʻUlûmi'l-İslâmiyyeti'l-ʻÂlemîyye, Külliyetü'd-Daʻveti ve Usûlü'd-Dîn, Kısmu't-Tefsîri ve ʻUlûmi'l-Kur'ân, Yüksek Lisan Tezi, 2011.

Müderris, Abdülkerîm b. Muhammed b. Mustafâ b. Süleymân b. Fettâh b. Muhammed, *ʻUlemâünâ fî Hidmeti'l-ʻİlmi ve'd-Dîn,* nşr. Muhammed ʻAlî el-Karadâğî, Bağdad: y.y., 1983.

Müderris, Abdülkerîm b. Muhammed b. Mustafâ b. Süleymân b. Fettâh b. Muhammed. *Mevâhibu'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân*. nşr. Muhammed ʻAlî el-Karadâğî. Bağdad: Dâru'l-Huriyye, 1986.

Suzan, Yahya vd., "Abdülkerîm el-Müderris ve Mevâhibu'r-Rahmân'ı", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12 (2018), 259-277.

Özel, Ahmed, "Abdülkerîm Müderris" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* Ek-2/335-337. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.

Ekler

Ek-1: Şeyh Abdülkerîm el-Müderris

Ek-2: Şeyh Abdülkerîm el-Müderris'in Kabri, Bağdat

